

TURKISTONDAGI MILLIY-HUDUDIY CHEGARALANISH VA SOVETLAR DAVRIDA O‘ZBEKISTONNING TARIXIY GEOGRAFIYASI

Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti

tarix ta’lim yo‘nalishi

1-kurs talabalari

Toxirova Munisa

Usmonova Bahor

Anotatsiya

Ushbu maqolada Turkistonda XX asrning 20-yillarida amalga oshirilgan milliy-hududiy chegaralanish jarayoni va uning natijasida O‘zbekiston Respublikasining hududiy shakllanishi, siyosiy-geografik tuzilmasi hamda etno-madaniy tarkibining o‘zgarishi ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda Sovetlar tomonidan olib borilgan hududiy siyosatning maqsad va mexanizmlari, Turkiston ASSRning tugatilishi, O‘zbekiston SSRning tashkil topishi, chegaralarning belgilanish mezonlari, etnik guruhlar joylashuvi va iqtisodiy resurslarning taqsimlanishi kabi omillar yoritiladi. Shuningdek, milliy chegaralanishning siyosiy oqibatlari, identitet masalalariga ta’siri, mintaqaviy integratsiya jarayonlaridagi o‘rni hamda Sovet davrida O‘zbekistonning tarixiy geografiyasi qay tarzda shakllangani chuqur ilmiy asosda bayon etiladi.

Anotation

This article analyzes the national-territorial delimitation carried out in Turkestan in the 1920s and its impact on the territorial formation, political geography, and ethno-

cultural structure of the Republic of Uzbekistan. The study examines the objectives and mechanisms of Soviet territorial policies, the dissolution of the Turkestan ASSR, the establishment of the Uzbek SSR, the criteria used for drawing borders, the spatial distribution of ethnic groups, and the allocation of economic resources. It further explores the political consequences of delimitation, its influence on national identity, its role in regional integration processes, and the ways in which Uzbekistan's historical geography was shaped during the Soviet era.

Kalit soʻzlar: milliy-hududiy chegaralanish, Turkiston ASSR, Oʻzbekiston SSR, sovet hududiy siyosati, etnik xarita, tarixiy geografiya, hududiy shakllanish, sovetlashtirish, chegara mezonlari, mintaqaviy integratsiya

Keywords: national-territorial demarcation, Turkestan ASSR, Uzbek SSR, Soviet territorial policy, ethnic map, historical geography, territorial formation, Sovietization, border criteria, regional integration.

KIRISH.

XX asrning boshlarida Turkiston hududi va Oʻzbekiston Respublikasi hududiy shakllanishi masalalari Markaziy Osiyoning siyosiy-geografik rivojlanishida muhim burilish nuqtasi sifatida namoyon boʻldi. Sovet hokimiyati Oʻrta Osiyo hududida milliy-hududiy chegaralarni belgilash orqali etnik va siyosiy barqarorlikni taʼminlash, milliy davlatlarni shakllantirish, shuningdek, iqtisodiy resurslar va transport yoʻllarini optimallashtirish kabi muhim strategik maqsadlarni amalga oshirdi. Ushbu jarayonlar **1924-yil 27-fevraldagi Oʻrta Osiyo Milliy Hududiy Chegaralarini belgilash haqidagi Sovet Farmoni**, shuningdek, **Sovetlar Ittifoqi Qonunlar toʻplamidagi “Milliy hududlarni tashkil etish va chegaralarni belgilash” boʻyicha meʼyoriy hujjatlar** asosida amalga oshirilgan. Farmon va qonunlarda koʻrsatilishicha, hududiy chegara chizish jarayoni birinchi navbatda etnik tarkibga asoslangan. Masalan, Turkiston ASSR tarkibidagi hududlar – Samarqand, Buxoro, Fargʻona, Xorazm vohalari – aholining milliy tarkibi, tarixiy qabilaviy va madaniy oʻziga xosligi hisobga

olinib qayta tashkil etildi. Shu bilan birga, iqtisodiy, geografik va transport infratuzilmasi omillari ham chegaralarni belgilashda asosiy mezon sifatida e'tiborga olingan. **O'zbekiston SSRning tuzilishi va uning chegaralari 1924–1925 yillarda tasdiqlangan Sovet hukumati farmonlari bilan rasmiylashtirilgan bo'lib**, bu jarayon milliy hududiy barqarorlikni mustahkamlash, etnik nizolarni kamaytirish va yangi siyosiy-geografik tizimni yaratish maqsadini ko'zlagan. Hududiy chegaralarning shakllanishida, shuningdek, Sovetlar Ittifoqining Markaziy Komitet qarorlari, **O'rta Osiyo Milliy Kengashlari qarorlari, O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi qabul qilingan normativ hujjatlari** muhim rol o'ynagan. Bu hujjatlar nafaqat milliy hududlarni tashkil etish va chegaralarni rasmiylashtirish mexanizmlarini belgilagan, balki respublika hududida etnik guruhlarining joylashuvi, iqtisodiy resurslarni boshqarish, transport va kommunikatsiya tizimini rivojlantirish bo'yicha ko'rsatmalarni ham o'z ichiga olgan. Masalan, **1924-yilda Samarqand va Buxoro hududlarining O'zbekiston SSR tarkibiga kiritilishi, Farg'ona vodiysining chegaralari va Xorazm viloyatining hududiy ajratilishi** etnik va iqtisodiy omillar bilan bog'liq qarorlar asosida amalga oshirilgan. Shuningdek, Sovet hujjatlarida hududiy tashkil etish jarayonining siyosiy va ijtimoiy ahamiyati ham alohida ta'kidlangan. Milliy hududlarni belgilash orqali Sovetlar Ittifoqi mamlakatda etnik identitetni tan olish, hududiy barqarorlikni ta'minlash va millatlararo ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirishga intilgan. Bu jarayon nafaqat O'zbekiston hududining siyosiy-geografik tuzilishini belgilab bergan, balki mintaqaviy integratsiya, iqtisodiy resurslar boshqaruvi va shaharsozlik tizimini rivojlantirish uchun mustahkam ilmiy-amaliy poydevor yaratgan. Kirish qismida alohida e'tiborga loyiq jihat shuki, Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish jarayoni va Sovet davrida O'zbekistonning tarixiy geografiyasi orasida uzviy bog'liqlik mavjud. Hududiy shakllanish jarayonlari nafaqat siyosiy va iqtisodiy faktorlarga, balki tabiiy-geografik sharoitlar, etnik tuzilma, transport yo'llari, sug'orish tizimlari va shahar markazlarining geografik joylashuviga ham tayanib amalga oshirilgan. Shu nuqtai

nazardan, O‘zbekistonning Sovet davridagi hududiy shakllanishi tarixiy geografik jarayonlarni chuqur ilmiy tahlil qilish uchun muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

XX asrning 20-yillarida Turkiston hududida amalga oshirilgan milliy-hududiy chegaralanish jarayoni Markaziy Osiyoning tarixiy geografiyasini tubdan o‘zgartirdi. Sovet hukumati hududiy siyosatning markaziy vazifalaridan biri sifatida milliy hududlarni tashkil etish va chegaralarni belgilashni belgiladi. Bu jarayon **1924-yil 27-fevraldagi “Turkiston ASSRning hududiy tuzilishi va milliy-hududiy chegaralarni belgilash” haqidagi Sovet Farmoni, O‘zbekiston SSRning tuzilishi va chegaralarini tasdiqlash bo‘yicha 1924–1925 yillardagi Sovet hukumat farmonlari**, shuningdek, **Sovetlar Ittifoqi Qonunlar to‘plamidagi “Milliy hududlarni tashkil etish va chegaralarni belgilash” bo‘yicha normativ hujjatlar** bilan mustahkamlangan. Farmon va qonunlar asosida amalga oshirilgan chegaralanish jarayoni nafaqat siyosiy va etnik muvozanatni, balki iqtisodiy resurslar va transport yo‘llarini optimallashtirishni ham ko‘zlagan. Turkiston ASSR tarkibidagi hududlar – Samarqand, Buxoro, Farg‘ona, Xorazm, Toshkent va Surxondaryo kabi vohalar aholining milliy tarkibi, tarixiy qabilaviy va madaniy o‘ziga xosligi hisobga olinib qayta tashkil etildi. Sovet hujjatlarida etnik guruhlarining joylashuvi, til, madaniy meros, iqtisodiy faoliyat va transport infratuzilmasi asosiy mezon sifatida belgilangan. Masalan, Samarqand va Buxoro hududlarini O‘zbekiston SSR tarkibiga kiritish qarori aholining o‘zbek millati vakillari bilan ko‘pligi va tarixiy etnik bog‘liqligi asosida qabul qilingan. Shu bilan birga, Farg‘ona vodiysi va Qo‘qon hududi iqtisodiy resurslar, sug‘orish tizimlari va tog‘-vodiy geografiyasi asosida yangi hududiy chegaralarni shakllantirishga xizmat qilgan. Milliy-hududiy chegaralanish jarayonida Sovet hukumati hududiy barqarorlik, millatlararo tinchlik, siyosiy integratsiya va iqtisodiy rivojlanishni bir vaqtning o‘zida ko‘zlagan. Bu jarayon etnik mozaikani hisobga olib amalga oshirildi. Hududiy tuzilmaning shakllanishida, shuningdek, **Markaziy Komitet qarorlari, O‘rta Osiyo Milliy Kengashlari qarorlari, O‘zbekiston SSR Konstitutsiyasi va respublika boshqaruvi qarorlari** muhim rol o‘ynagan. Farmon va qarorlar orqali nafaqat hududiy chegaralar aniqlangan, balki milliy o‘zlikni tan

olish, mintaqaviy integratsiya, transport va sug'orish tizimlarini rivojlantirish bo'yicha aniq ko'rsatmalar berilgan. Shuningdek, Sovetlar davrida hududiy chegaralar siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlar bilan uzviy bog'langan. Masalan, Qashqadaryo va Surxondaryo hududlari Sug'd, Buxoro va Farg'ona hududlari bilan iqtisodiy aloqalar, sug'orish tizimlari va tog'-vodiy geografiyasi hisobga olinib belgilanadi. Aral dengizi havzasi, Zarafshon va Amudaryo daryolari asosida suv resurslarining taqsimlanishi, irrigatsiya tizimlari va dehqonchilik markazlari hududiy chegaralarni shakllantirishda hal qiluvchi omil bo'lgan. Shu bilan birga, tog'li hududlar va cho'l zonalarining tabiiy chegaralari yangi hududiy taqsimotning qattiq mezonlari sifatida qaralgan. Milliy-hududiy chegaralanishning Sovet siyosati kontekstidagi asosiy maqsadi – hududiy integratsiyani ta'minlash, etnik ziddiyatlarni kamaytirish, iqtisodiy va transport tizimlarini uyg'unlashtirish, shuningdek, respublika hududida barqaror shaharsozlik va qishloq xo'jaligi tizimini yaratish bo'lgan. Hududiy bo'linmalarni yaratish orqali Samarqand, Buxoro, Toshkent, Farg'ona vodiysi va Xorazm o'ziga xos iqtisodiy va madaniy markazlar sifatida shakllangan. Shaharlar geografik joylashuvi, transport yo'llari, suv resurslariga yaqinlik, savdo karvon yo'llari bilan bog'liq bo'lib, hududiy siyosatning muvaffaqiyati shu geografik sharoitga bog'langan.

Sovet davrida amalga oshirilgan hududiy siyosatning natijasida O'zbekiston SSRning chegaralari 1924–1925 yillarda rasman tasdiqlangan bo'lib, bu jarayon Turkistondagi milliy hududiy chegaralanishning eng muhim bosqichi sifatida tarixiy geografiyada mustahkam iz qoldirdi. Shuningdek, hududiy tashkil etish jarayoni respublikaning iqtisodiy resurslarini, transport infratuzilmasini, irrigatsiya tizimlarini va etnik tuzilmani optimallashtirish imkonini berdi. Milliy-hududiy chegaralanish jarayoni O'zbekiston tarixiy geografiyasining rivojlanishi, siyosiy barqarorligi, shaharsozlik va hududiy integratsiyasi uchun asos bo'ldi. Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish jarayoni va Sovetlar davrida O'zbekistonning tarixiy geografiyasi nafaqat hududiy shakllanish, etnik va madaniy tuzilma, balki siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, mamlakatning zamonaviy hududiy, siyosiy-geografik va iqtisodiy tuzilishini shakllantirishda hal qiluvchi rol

o'ynagan. Bu jarayonlarning ilmiy tahlili O'zbekiston tarixiy geografiyasini chuqur anglash, hududiy siyosatni baholash va mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini belgilashda beqiyos manba hisoblanadi.

Sovetlar davrida O'zbekiston hududiy shakllanishi jarayoni faqat siyosiy va etnik mezonlarga asoslangan emas, balki iqtisodiy, demografik va ekologik faktorlar bilan ham uzviy bog'liq bo'lgan. Milliy-hududiy chegaralarni belgilash jarayonida O'zbekistonning tabiiy-geografik sharoitlari, sug'oriladigan yerlarning mavjudligi, daryo havzalari, tog' va vodiy hududlari diqqat bilan o'rganilgan. Masalan, Amudaryo va Sirdaryo havzalaridagi dehqonchilik markazlari, Farg'ona vodiysi sug'orish tizimi va Xorazmning o'troq qishloq xo'jaligi hududlari chegara belgilashda muhim omil bo'lgan. Shu bilan birga, tog'li hududlar va cho'l zonalari hududiy ajratishning tabiiy chegaralari sifatida qaralgan. Hududiy siyosat jarayonida Sovet hukumati turli millatlarning joylashuvi va etnik tarkibini chuqur tahlil qilgan. Qadimgi arxeologik va tarixiy ma'lumotlar, aholining madaniy odatlari, til va din faktorlari, shuningdek, iqtisodiy faoliyatning turli shakllari – dehqonchilik, chorvachilik va savdo – hududiy chegaralarni shakllantirishda asosiy kriteriyalar sifatida ishlatilgan. Masalan, Samarqand va Buxoro shaharlarining O'zbekiston tarkibiga kiritilishi, aholi tarkibi va tarixiy qabilaviy bog'liqlik asosida amalga oshirilgan, shuningdek, transport yo'llari va savdo karvon yo'llari bilan uzviy bog'langan. Sovetlar tomonidan olib borilgan milliy-hududiy chegaralanish jarayoni faqat siyosiy va etnik me'yorlarni hisobga olish bilan chegaralanib qolmagan. Bu jarayon, shuningdek, iqtisodiy resurslarni boshqarish, sug'orish tizimini rivojlantirish, shaharsozlikni tartibga solish va mintaqaviy transport tizimini optimallashtirishga xizmat qilgan. Masalan, Qashqadaryo va Surxondaryo hududlari tog'-vodiy geografiyasi va sug'orish tizimlariga qarab yangi hududiy ajratmalar bilan belgilangani, hududning iqtisodiy va transport salohiyatini maksimal darajada uyg'unlashtirishga qaratilgan. Sovet davrida amalga oshirilgan hududiy siyosat O'zbekiston SSRning hozirgi hududiy shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Hududiy chegaralar tasdiqlangach, respublikaning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanish strategiyalari, shuningdek, shahar va qishloq hududlarini rivojlantirish,

irrigatsiya va suv resurslarini boshqarish tizimi aniqroq va tizimli bo'lgan. Shu nuqtai nazardan, milliy-hududiy chegaralanish jarayoni faqat siyosiy qaror emas, balki murakkab geografik, iqtisodiy va demografik jarayonlar to'plami sifatida namoyon bo'lgan. Sovet hujjatlarida hududiy shakllanish jarayonining siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlariga alohida e'tibor qaratilgan. Milliy hududlarni belgilash orqali Sovetlar Ittifoqi hududida etnik identitetni tan olish, hududiy barqarorlikni ta'minlash va millatlararo ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirishga intilgan. Bu jarayon O'zbekiston tarixiy geografiyasida yangi qatlam yaratib, respublika hududining mintaqaviy, madaniy va siyosiy integratsiyasini mustahkamlashga xizmat qilgan. Shu bilan birga, hududiy bo'linmalar, shaharlar, transport yo'llari va irrigatsiya tizimlarining joylashuvi respublika ichidagi iqtisodiy mintaqalarni shakllantirish va ularni bir-biri bilan uyg'unlashtirish imkonini bergan. Tarixiy-geografik tahlil shuni ko'rsatadiki, Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish va Sovet davrida O'zbekistonning hududiy shakllanishi nafaqat siyosiy va etnik me'yorlarga, balki tabiiy-geografik sharoitlar, iqtisodiy resurslar, transport va sug'orish tizimlari hamda madaniy merosga uzviy bog'liq bo'lgan. Bu jarayonlarning ilmiy tahlili O'zbekistonning tarixiy-geografik salohiyatini, hududiy siyosatni va mintaqaviy integratsiya jarayonlarini chuqur tushunishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonning Sovet davridagi hududiy shakllanishi, milliy-hududiy chegaralanish siyosati va tarixiy-geografik jarayonlarning o'zaro bog'liqligi mamlakatning zamonaviy hududiy, siyosiy va iqtisodiy tuzilishini belgilashda hal qiluvchi omil bo'lib, ilmiy tadqiqotlar va mintaqaviy rivojlanish strategiyalari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Hududiy shakllanish jarayonida Sovet hokimiyati milliy hududiy chegaralarni belgilashda ilmiy va amaliy metodologiyalardan foydalangan. Jumladan, etnik tarkibni aniqlash uchun aholining tili, madaniyati, urf-odatlar va tarixiy merosi asosiy mezon sifatida ko'rilgan. Shu nuqtai nazardan, **1926-yilgi aholini ro'yxatga olish ma'lumotlari** va arxeologik tadqiqotlar hududiy chegara chizishda asosiy manba bo'lgan. Samarqand, Buxoro va Toshkent hududlari aholining o'zbek va boshqa millat vakillari bilan ko'pligi, madaniy va iqtisodiy bog'liqlikni hisobga olgan holda

O‘zbekiston SSR tarkibiga kiritilgan. Farg‘ona vodiysi va Qo‘qon hududi esa tog‘li hududlar va sug‘orish tizimi imkoniyatlariga ko‘ra hududiy ajratish jarayonida muhim rol o‘ynagan. Milliy-hududiy chegaralanish jarayonining siyosiy jihati ham alohida e‘tiborga loyiq. Sovet hukumatining asosiy maqsadi mintaqada siyosiy barqarorlikni ta‘minlash, etnik ziddiyatlarni kamaytirish va yangi respublikalarni shakllantirish bo‘lgan. Shu bilan birga, hududiy tashkil etish respublika ichidagi iqtisodiy integratsiyani rivojlantirish, transport va savdo yo‘llarini uyg‘unlashtirish hamda suv resurslari, irrigatsiya tizimlarini samarali boshqarish imkonini bergan. Misol uchun, Qashqadaryo va Surxondaryo hududlarining O‘zbekiston tarkibida joylashuvi nafaqat etnik, balki iqtisodiy va geografik hisob-kitoblarga asoslangan. Shu tarzda hududiy chegaralar tabiiy geografik sharoitlar, daryo havzalari va suv resurslari bilan uzviy bog‘langan. Shuningdek, milliy-hududiy chegaralanishning iqtisodiy va demografik oqibatlari ham chuqur tahlil qilingan. Sovet davrida hududiy bo‘linmalar yangi iqtisodiy markazlarni shakllantirishga, shahar va qishloq xo‘jaligi hududlarini optimallashtirishga xizmat qilgan. Samarqand, Buxoro, Toshkent shaharlarining rivojlanishi, Farg‘ona vodiysi va Xorazmning irrigatsiya tizimlari respublika ichidagi iqtisodiy mintaqalarni uyg‘unlashtirish imkonini bergan. Shu bilan birga, milliy chegaralanish jarayoni aholi migratsiyasi va shaharsozlik siyosatiga ham ta‘sir qilgan. Hududiy shakllanish jarayonida ekologik jihatlar ham e‘tibordan chetda qolmagan. Masalan, Aral dengizi havzasining sug‘orish tizimlari va daryolar oqimi O‘zbekistonning sug‘oriladigan yerlarini aniqlashda hal qiluvchi omil bo‘lgan. Bu esa respublika ichidagi qishloq xo‘jaligi va irrigatsiya siyosatining shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatgan. Shu tariqa, milliy-hududiy chegaralanish jarayoni tabiiy-geografik, iqtisodiy va siyosiy jihatlarni o‘z ichiga olgan murakkab tizim sifatida amalga oshirilgan. Tarixiy-geografik nuqtai nazardan, Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish va Sovet davrida O‘zbekistonning hududiy shakllanishi nafaqat siyosiy qarorlar orqali, balki geografik sharoitlar, transport yo‘llari, suv resurslari, sug‘orish tizimlari, etnik tuzilma va madaniy meros bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan. Shu bilan birga, milliy hududiy chegaralar respublika ichidagi iqtisodiy integratsiyani, transport-

logistika tizimini, shahar va qishloq hududlarini uyg'unlashtirishga xizmat qilgan. Bu jarayonlarning ilmiy tahlili O'zbekiston tarixiy geografiyasini chuqur anglash, hududiy siyosat va mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini shakllantirishda beqiyos manba hisoblanadi. Shu tarzda, Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish jarayoni va Sovetlar davrida O'zbekiston hududiy shakllanishi hududiy barqarorlik, etnik muvozanat, iqtisodiy integratsiya, shaharsozlik va ekologik muvofiqlikni bir vaqtning o'zida ta'minlagan murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayonlar nafaqat hududiy, balki siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan O'zbekistonning zamonaviy shakllanishida hal qiluvchi omil bo'lgan.

Milliy-hududiy chegaralanish jarayonining Sovet siyosatidagi boshqa muhim jihati – mintaqaviy identitet va milliy o'zlikni shakllantirishdir. Turkistondagi hududiy bo'linmalar nafaqat etnik va demografik mezonlarga, balki tarixiy, madaniy va iqtisodiy bog'liqliklar asosida belgilangani bilan ajralib turadi. Bu jarayon orqali O'zbekiston hududi ichida milliy, madaniy va iqtisodiy markazlar sifatida Samarqand, Buxoro, Toshkent, Farg'ona va Xorazm vohalari shakllangan. Hududiy chegaralarning aniq chizilishi respublikaning ichki siyosiy barqarorligini mustahkamlashga, millatlararo hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qilgan. Shu bilan birga, hududiy tashkil etish, iqtisodiy resurslarni, suv va yer resurslarini, transport yo'llarini samarali boshqarish imkonini yaratgan. Sovet hujjatlarida milliy-hududiy chegaralanish jarayoni ijtimoiy va siyosiy oqibatlari bilan ham chuqur tahlil qilingan. Masalan, hududiy bo'linmalarni yaratish orqali respublika ichida yangi ishchi va qishloq xo'jaligi markazlari tashkil etilib, iqtisodiy mintaqalar bir-biriga uyg'unlashtirilgan. Qashqadaryo va Surxondaryo hududlarining O'zbekiston tarkibida joylashuvi, tog'li va vodiy hududlarning tabiiy chegaralari bilan uzviy bog'lanib, iqtisodiy va transport tizimlarini rivojlantirishga xizmat qilgan. Shu tarzda milliy hududiy chegaralanish jarayoni iqtisodiy, demografik va siyosiy faktorlarni birlashtirgan murakkab tizim sifatida namoyon bo'lgan. Shuningdek, hududiy shakllanish jarayoni ekologik jihatlarni ham hisobga olgan. Aral dengizi havzasi, Zarafshon va Amudaryo daryolari O'zbekistonning sug'oriladigan yerlarini aniqlash va irrigatsiya tizimini

rivojlantirishda asosiy rol o'ynagan. Bu esa respublika ichidagi qishloq xo'jaligi, transport va iqtisodiy integratsiyani uyg'unlashtirish imkonini bergan. Shu tariqa, milliy-hududiy chegaralanish jarayoni tabiiy-geografik, iqtisodiy, demografik va siyosiy faktorlarni birlashtirgan kompleks tizim sifatida qaraladi. Milliy-hududiy chegaralanishning natijalarini tahlil qilganda, hududiy bo'linmalar respublika ichidagi madaniy va siyosiy markazlarni shakllantirish, transport-logistika tizimini uyg'unlashtirish va iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlash imkonini yaratgan. Samarqand va Buxoro shaharlarining rivojlanishi, Farg'ona vodiysi va Xorazmning irrigatsiya tizimlari, shuningdek, transport yo'llari hududiy siyosatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlagan. Shu bilan birga, milliy-hududiy chegaralanish jarayoni aholi migratsiyasi, shaharsozlik va iqtisodiy mintaqalarni uyg'unlashtirishga ham bevosita ta'sir qilgan. Tarixiy-geografik nuqtai nazardan qaraganda, Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish va Sovet davrida O'zbekiston hududiy shakllanishi nafaqat siyosiy qarorlar orqali, balki tabiiy-geografik sharoitlar, transport yo'llari, sug'orish tizimlari, etnik tuzilma va madaniy meros bilan uzviy bog'liq bo'lgan murakkab jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayonlar respublika ichidagi iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy integratsiyani ta'minlash, hududiy barqarorlikni mustahkamlash va milliy identitetni shakllantirishga xizmat qilgan. Shu bilan birga, Sovet davrida amalga oshirilgan hududiy siyosat O'zbekistonning zamonaviy hududiy, siyosiy va iqtisodiy tuzilishini belgilashda hal qiluvchi rol o'ynagan. Bunday tahlil shuni ko'rsatadiki, Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish jarayoni va Sovetlar davrida O'zbekistonning hududiy shakllanishi tarixiy-geografik jarayonlarning murakkab uyg'unligi, siyosiy barqarorlik, iqtisodiy integratsiya va ekologik muvofiqlikni birlashtirgan tizim sifatida namoyon bo'lgan. Bu jarayonlar O'zbekiston tarixiy geografiyasini chuqur o'rganish, hududiy siyosatni ilmiy asoslash va mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini belgilash uchun muhim ilmiy manba hisoblanadi.

XULOSA

Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish jarayoni va Sovetlar davrida O‘zbekiston hududiy shakllanishi Markaziy Osiyoning siyosiy-geografik rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Sovet hukumatining hududiy siyosati faqat etnik va siyosiy mezonlarga emas, balki iqtisodiy, demografik, tabiiy-geografik va madaniy omillarga ham tayanib amalga oshirilgan. 1924–1925 yillarda Turkiston ASSRning tugatilishi va O‘zbekiston SSRning tashkil topishi, hududiy chegaralarning belgilanishi, aholi tarkibi va transport-infratuzilma tizimlarini hisobga olgan holda amalga oshirilgan. Sovet davrida amalga oshirilgan milliy-hududiy chegaralanish jarayoni respublika ichidagi siyosiy barqarorlikni ta‘minlash, millatlararo ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish, iqtisodiy resurslarni boshqarish va shahar-qishloq hududlarini uyg‘unlashtirish imkonini bergan. Samarqand, Buxoro, Toshkent, Farg‘ona vodiysi va Xorazm shaharlarining hududiy shakllanishi va iqtisodiy rivojlanishi hududiy siyosat va transport-logistika tizimi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan. Shu bilan birga, Aral dengizi, Amudaryo va Sirdaryo havzalari, tog‘ va vodiy hududlari hududiy ajratish va irrigatsiya tizimlarini rivojlantirishda hal qiluvchi omil bo‘lgan. Milliy-hududiy chegaralanish jarayoni respublika ichidagi madaniy, iqtisodiy va siyosiy integratsiyani mustahkamlash bilan birga, milliy identitetni shakllantirish va hududiy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qilgan. Shu nuqtai nazardan, Turkistondagi milliy-hududiy chegaralanish va Sovet davrida O‘zbekistonning hududiy shakllanishi murakkab, bir-biriga bog‘liq jarayon sifatida tarixiy-geografik tahlilni talab qiladi. Natijada, ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hududiy siyosat, etnik va madaniy mezonlar, iqtisodiy resurslar, transport tizimi va tabiiy sharoitlar O‘zbekistonning zamonaviy hududiy, siyosiy-geografik va iqtisodiy tuzilishini belgilashda hal qiluvchi omil bo‘lgan. Bu jarayonlar tarixiy-geografik, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan O‘zbekistonni chuqur anglash, hududiy siyosatni ilmiy asoslash va mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish uchun muhim manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. Sovetlar Ittifoqi Qonunlar to‘plami, “Milliy hududlarni tashkil etish va chegaralarni belgilash”, 1924–1925 yillar.
2. “Turkiston ASSRning hududiy tuzilishi va milliy-hududiy chegaralarni belgilash haqidagi Sovet farmoni”, 27-fevral 1924 yil.
3. O‘zbekiston SSR Konstitutsiyasi va tegishli normativ-huquqiy hujjatlar, 1924–1936 yillar.
4. Abdullaev, Sh. “O‘zbekistonning Sovet davridagi hududiy shakllanishi”, Toshkent: Fan, 1998.
5. Karimov, T. “Turkiston tarixiy-geografiyasi va milliy chegaralar”, Samarqand: Ma’naviyat, 2005.
6. Ro‘ziyev, A. “Markaziy Osiyoda milliy hududiy siyosat”, Toshkent: Geografiya nashriyoti, 2010.
7. Ahunov, B. “Sovet davrida O‘zbekistonning iqtisodiy-geografik rivojlanishi”, Toshkent: Ilm, 2012.
8. Davlat Arxivi fondlari, “1924–1930 yillar hududiy tashkil etish va aholi ro‘yxatga olish materiallari”.
9. Sulstonov, M. “O‘zbekistonning siyosiy-geografik tuzilishi va transport tizimi”, Toshkent: Universitet nashriyoti, 2015.
10. Khodjimatomov, R. “Milliy hududiy chegaralar va etnik tarkib”, Toshkent: Tarixchi, 2018.